

SAMLAREN

T I D S K R I F T

F Ö R

S V E N S K L I T T E R A T U R H I S T O R I S K
F O R S K N I N G

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 36

1955

U P P S A L A 1 9 5 6

S V E N S K A L I T T E R A T U R S Ä L L S K A P E T

UPPSALA 1956

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB

557950

Geijer och Götiska förbundet.

Av Sven Cederblad.

När Geijer i augusti 1810 kom hem från England och ännu medan han i september arbetade på sin prisskrift om inbillningsgåvan, hade han ingen aning om att han inom år och dag skulle ha författat götiska dikter — ännu mindre naturligtvis om att dessa skulle komma att räknas bland den svenska poesins riksregalier. Det personliga och mänskliga idé- och stämningssinnehåll, som fyller *Vikingen* och *Odalbonden*, är naturligtvis frukten av en långsamt fortskridande mognadsprocess, av vad han lärt av livet och böckerna. En stark och sund fosterlandskärlek hade väl fötts och inplantats i hemmet, den hade skärpts och härdats genom världshändelsernas stålbad, särskilt av landets olyckor, främst Finlands förlust, kärleken till marken och stenarna i Värmland och Sverige hade vuxit i Englands främmande natur, underrättelserna om den svenska riksdagen hade ingivit honom en låg tanke om det svenska folket. Allt detta hade, som vi sett, uppluckrat jordmånen till fruktsam mottaglighet för ett nationellt uppfostringsprogram. Men att Geijer skulle söka sig tillbaka till den nordiska forntiden för att finna de efterföljansvärda exemplen av »ära, kraft och tro», därtill finns endast få förebud i hans författarskap. Ännu i sin skrift om inbillningsgåvan har Geijer efter mönstret av Schillers *Die Götter Griechenlands* i en fortlöpande fresk fört fram en följd av bilder ur det antika Hellas' mytologi, liksom han målat en rad friska tavlor ur medeltidens sagovärld. Geijer nämner, att varje folks ungdomsålder har haft sin mytologi.¹ Härvid har det dock stannat. Ja, man kan utläsa en halvt utsagd kritik mot varje försök att återuppväcka den nordiska mytologien i Geijers ord om poesien, som »sökte uppliva än söderns myter, än åter den nordiska fornålderns vilda gestalter» under sitt fåfänga sökande efter en »värld för inbillningskraften».²

Vad det närmast föregående är avsett att accentuera är, att Geijer icke på egen hand skulle ha funnit vägen tillbaka till Nordens forntid. Det är Jacob Adlerbeths ovanskliga ära och förtjänst att ha varit Geijers vägvisare och att ha givit en av de mest betydelsefulla impulserna i både Geijers och vår andliga odlings liv — samtidigt ett av de vackraste exemplen på att en ringare begåvning kan inspirera en större. I Geijers genialitet ingår hans förmåga att lära av alla andra, och han förstod — i motsats till många nu levande kritiker — att läraktigheten inte blott var förenlig med utan en betingelse för originaliteten.³

¹ *Saml. skr.*, 1, s. 78. Uppsatsen utarbetad med stöd av anslag ur Längmanska fonden.

² *Saml. skr.*, 1, s. 88.

³ Se exempelvis Geijers bekanta ord i *Minnen*, *Saml. skr.*, 7 s. 323.

Under sin bortovaro i England hade Geijer gått miste om alla de incitament, som hade drivit Jacob Adlerbeth, son till riksantikvarien Gudmund Göran Adlerbeth, att »vända blicken ur sitt eget bröst mot Nordens fornålder»⁴: de götiskt klingande tiraderna på riddarhuset, Elgströms förgötiska broschyrer 1809 och 1810, Arndts i *Nya Posten* återgivna, hänfödda skildring av det svenska folket under en ärorik forntid⁵. Den som på Geijers tid var borta i främmande land, var naturligtvis mycket mera isolerad från hemlandets liv än någon nu i radions tidevarv.

Sedan Geijer fullbordat sin prisskrift om inbillningsgåvan, for han i början av oktober 1810 till Värmland, ivrig att få komma på sin kära syster Jeanne Maries bröllop och ännu mera ivrig att få återse sin fästmö på Odenstad. I Värmland stannade han till omkring jultiden i december, då han återvände till Stockholm — hans första brev härifrån är daterat tredjedag jul. Redan i Värmland bör han ha påbörjat en ny skrift, om vilken han säger i sina *Minnen*:

Vid samma tid (dvs. den tid, då han utarbetade prisskriften) läste jag Bibeln och en del af Luthers arbeten. Frukten deraf var den lilla skriften: Om falsk och sann upplysning med afseende på Religionen.

Intet i detta uttalande eller i den nämnda skriften, vars företal är daterat först den 3 okt. 1811, varslar om »göten» Geijer.

I motsats till Jacob Adlerbeth och andra blivande göter fick Geijer inte bevittna den nye tronföljaren Karl Johans intåg i Stockholm den 2 november. Han slapp att vara i huvudstaden under de novemberdagar, då statsrådet på Napoleons befallning måste fatta sitt beslut om krigsförklaring mot England, en av de mest förödmjukande händelserna i vår historia. Måhända hade han denna i tankarna, när han under nyårsaftonen ärnade »göra en liten politisk suck öfwer fäderneslandets öden».⁶ Den sinnesstämning, vari han då befann sig, bör ha varit nära släkt med den som han långt senare återgav i sin *»Berättelse om Götiska förbundet»* med dessa ord⁷:

Fäderneslandet hade nyss stått på branten av undergång, och hade i detta ögonblick blivit dyrbarare för alla sina söner. Dess öde var ännu oavgjort, dess räddning tvivelaktig. Det sökte ett stöd även i sina minnen, och svenska hjärtan voro stämda mer än förr att lyssna till de halvt förglömda äldsta, som talade om nordisk kraft och ära.

Geijers »politiska suck» resulterade i ett poem, som man länge trott ha varit förlorat men som nu är återfunnet. Det är *Nyårsnatten*. C. D. Marcus, som upptäckt det i kalendern *Nordstjernan* 1847, publicerade det i sin avhandling *Geijers lyrik* (1909, s. 379 ff.), dock utan att kunna datera det eller placera det i Geijers produktion. Det är först Evald Malmström, som på hållfasta grunder lyckats identifiera kalenderpoemet med den dikt, som Geijer omtalar i sitt brev till fästmön den 3 januari 1811.⁸ Om diktens

⁴ Geijers ord i *Berättelse om Götiska förbundet*, *Saml. skr.*, 11, s. 192.

⁵ I min tilltänkta avhandling om »Götiska förbundet inför 1809 och 1812 års politik» skulle Jac. Adlerbeths väg till göticismen ha tecknats.

⁶ I brev till Anna Lisa Lilljebjörn, *Saml. skr.*, 12, s. 99.

⁷ *Saml. skr.*, 11, s. 180.

⁸ Se Malmström: *Sång öfwer Grefve Gustaf Fredrik Gyllenborg — en nyfunnen dikt av Geijer* (*Saml.*, 1933, s. 18). Attributionen av denna dikt är övertygande; däremot

art och tillblivelse upplyser brevskrivaren och poeten själv allra bäst genom några förtjusande rader:

Jag sänder Dig härmed ett Episkt poem i — en half sång af undertecknad. — Jag hade ingenting annat att göra på Nyårsafton och så kom det i dagen. Jag tänkte först att deraf göra en liten politisk suck öfver fäderneslandets öden — men som Du en gång vet att *Anna Lisa är min visa* Så blef det sluteligen bara kärlek af — och emedan det tillhör dig, så sänder jag det till Dig.

Går man nu till den ganska långa dikten, så ser man att den kommit till precis så som den förälskade fästmannen omtalar. Den är upplagd som en dialog mellan honom och det gamla året, en orkeslös gråskäggig gubbe, som skakar snön från skuldran — det verkar inte vidare originellt, men sedan vintrar det upp sig, när pennan och fantasien får löpa som de själva vill. Det första partiet är mycket riktigt politiskt, fastän det tar sikte mer på mänsklighetens och jordens öden än Sveriges. Det gamla året vill gå bort i natten, men hejdas av poetens frågor. De första replikerna faller så:

»Men hvart far Du?» Högst i polens vrår
Där på stilla ort ej dag, ej ljud sig sprider,
Där vi sitta, de förflutna år.
Natten öfver oss i stjärnig mantel står,
Lethens sega våg vid våra fötter skrider.

Tusenden av år, berättar det gamla året vidare, har försvunnit i glömskans flod, men de flesta sitter kvar på stranden, längtande efter förintelse, det är de år, som tyngs av människors brott och har sina vita kläder fläckade av mänskoblod:

Men förgäfves tätt vid flodens brädd
Stumme sitta de, och glömskan bida.
Böljan flyr för deras möte, rädd,
Hafvet ej, om brustet ur sin bädd,
Aftvår blodets skuld, hvaraf de lida.

Stundom gramse, rista de en arm,
Häfva hufvudet och ödet banna.
Jättlikt stå de opp mot nattens barm.

— — — — —

Rymden bakom dessa jättar är öde och tom, kall och mörk. Visionen har en ödslig storhet. Näppeligen skulle en sådan kosmisk poesi, också skönjbar i vissa strofer av *Vikingen* och i vissa partier av *Majbetraktelser*, ha sett dagen, om inte dess skapare sett och upplevt elementerna i deras oskymda väldighet, stått inför havet, jord och hav, himmel och hav och följt vågen »hän mot den vida (synkretsens sista) blånande rand».

De år däremot, som utmärkt sig genom »Dygd och Frid», är få, fortsätter den gamle. Om dem säges det, att de

Gå i öster opp med stjärnig krans,
Och, med timmarna i evig dans,
I sin fader Solens salar gästa.

har jag svårare att tro på dess datering till 1808: diktens delvis götiska karaktär och dess form utpekar den som samtida med Iduna-dikterna, särskilt *Manhem*.

Det gamla året kan inte hoppas på glömska:

Salig så blir ej min evighet,
Glömskan själf min trötta hamn förskjuter:
Storverk såg jag nog — af lycka jag ej vet:
Skördar gaf jag nog — men skördemannen gret.

Med dessa ord är domen fälld över år 1810, då den av Geijer klandrade Napoleon nått höjden av sin makt, som dock ej var något världsherravälde. — På denna punkt hade man väntat, att Geijer skulle komma med sin politiska »suck öfver fäderneslandets öden». Säkerligen har detta också varit hans avsikt, men hans suck har trängts undan av tankarna på fästmön. Slutet på visan, som börjat så stort och pompöst, blir sålunda, som Geijer skrev, »bara kärlek» och »Anna Lisa». Det gamla året hoppas på sin son, det nya året, som snart skall kläda sig i »vårens högtidsskrud» och tända kärleken hos »jordens, vattnens släkt» och hos de unga. Om ynglingen-poeten håller sin trohetsed, skall han — försäkrar den gamle — få återse sin flicka, när det våras.

Denna dikt, Geijers första, om man bortser från några strofer i ett brev till fästmön (12 maj 1810), låter oss se hans huvudintressen denna tid. Det är för det första kärleken till Anna Lisa Lilljebjörn, som han så litet fått råka och som så helt upptar hans tankar — i breven till henne från de första månaderna av 1811 har hans känslor för henne tagit sig många hjärtliga uttryck och deras gemensamma framtid inger honom än förhoppningar och än bekymmer. Hans egna personliga intressen måste ha hindrat honom från att ägna ett mera livligt intresse åt de blivande förbundsbrödernas götiska drömmar. Dock var han säkerligen lika djupt som någon av dem gripen av oron för fäderneslandets framtida öde — detta var hans andra stora intresse.

Varken innehåll eller form, inte ens en detalj i *Nyårsnatten* ger den ringaste antydning om att Geijers tankar under denna tid vänt sig till Nordens forntid. I övrigt lämnar den, särskilt dess många slätstrukna partier, belägg för att ha kommit till under den tid av brytning mellan fransk-klassisk smak och romantisk, som inletts genom Phosphoros' framträdande i augusti 1810. Vårskildringen har något av den yra, som livar liknande i Phosphoros' första häfte, och erinrar enligt Marcus (a. a., s. 345) om »Atterboms stora allegoriska sånger». Lyssnar man åter till de följande mjukt böljande alexandrinernas målning av bygdens lekar, så behöver man knappast misstaga sig på mönstret:

Och ynglingen i lek med sköna flickors tropp
I dansens slutna krets då sammanfläta händer.
Än öfver fältets plan flyr deras muntra lopp,
Än kring en majstångs prakt sig uti cirklar vänder.
Då sänks i älskarns bröst ett ljuft och okänt hopp,
En ljufligt smärtsam eld uti hans ådror flyger.
Snart skymmes dagens rand, på kull'n står månan opp —

Adressaten Anna Lisa Lilljebjörn har måhända känt igen både deras lekar vid Ransberg och Ransäter och Johan Gabriel Oxenstiernas beskrivningar av ungdomens nöjen, t. ex. av dansen kring majstången i *Dagens Stunder, Aftonen*.

Samhörigheten med Oxenstiernas hembygdsdiktning och Atterboms för-

sta lyriska vårschildring röjer inom vilken mytologi Geijers fantasi rör sig. Hans inbillning har också arrangerat några antikt mytologiska scener, visserligen mera antydnda än utförda: »På västans lena fläkt i lunden Amor smyger», heter det med ett försök till rokokoraffinemang, och det gamla året förtäljer, att »Ceres' sköna dotter» varit hans brud, som bortrövats av Pluto, men återfödes varje vår. Detta inslag ur den klassiska myten är inte på något sätt förvånande, om man tänker på Geijers hänfödda skildring av den hellenska guldådern i skriften om »bildningsgåvan»; vad som förbryllar är att man inte finner något som tyder på intresse för nordisk myt eller hjältesaga. Det återstod endast halvannan månad till den dag, då Geijer skulle läsa upp sin första götiska dikt för de blivande förbundsbröderna, och till stiftelsen av Götiska förbundet. Sällsyntheten av speciellt götiska element i Geijers tidigare produktion visar ovedersägligt, dels att nyorienteringen av intressen och författarskap skett under denna korta tid, dels att Geijer för en gångs skull står i större tacksamhetsskuld till sin omgivning än den till honom.

Det är alltså under sin andra stockholmsvistelse som Geijer orienterar sig åt göticismen till.⁹ Mycket talar för att bland de övriga blivande stamgöterna, som under hösten vistades i Stockholm, »kännetecknen af en sann götisk anda» redan tidigare hade blivit mer och mer tydliga. Antagligen hade de under Geijers bortovaro träffats på »tillfälliga sammankomster», som icke var »ensamt egnade åt nöjets flygtiga njutning» utan också, som det säges i stiftelseurkunden, »röjde vårt begär, att genom ett kraftfullt, enkelt och redligt väsende likna våra förfäder, de gamle göter».¹ Långt tidigare har vad som i och med stiftandet den 16 februari blev stadgat som ritual förefunnits som sed, talesätt och infall. Detta bevisas av de stadgeförslag, som det ålägg var och en av de blivande tolv stamgöterna att utarbета för en »granskningsfördelning», vilken sedan i sin tur skulle sammanarbeta förslagen till program och stadgar. Vissa uttryck i dessa förslag tyder klart på att götiskheten i anda och åthävor inte var från i går.²

⁹ Mot detta synes strida vad som Arvid August Afzelius berättar om Götiska förbundets tillkomst i sina *Minnen* (Sthm 1901). Det heter (s. 108), att Geijer »vid sin hemkomst till fäderneslandet från sina utrikes resor kom att bo hos sin broder, kamreraren Carl Fredrik Geijer». Detta kan endast gälla om Geijers andra vistelse i Stockholm, ty såsom Geijer omtalar i sina *Minnen* (*Saml. skr.*, 7, s. 374), var det i en »väns rum» som Geijer under september skrev sin skrift om inbillningskraften; Carl Fredrik (»Calle») var till yttermera visso då i Värmland (brev från Stockholm till Anna Lisa Lilljebjörn d. 30 aug. 1810) (*Saml. skr.*, 12, s. 91). — Först i brev från Stockholm den 4 okt. skriver han, att han i Stockholm fått »råka Calle» (i samma brev bebådar Geijer, att han skall återvända till Värmland). Det felaktiga i Afzelius' framställning beror naturligtvis på att denne själv inte var med från början.

¹ Citaten är hämtade ur förbundets stiftelseurkund (Rudolf Hjärke, *Götiska förbundet*, 1878, s. 98).

² Så heter det exempelvis i början av Skoglar Tostes (G. G. Ugglas) förslag (uppläst i jan.): »Länge nog, Mina Bröder, hafwa Wi varit endast drickande Göther...» I Orvar Odds (Heijkenskölds), som upplästes d. 27 jan. omtalas, att »redan wid våra första tillfälliga sammankomster yppade sig en wiss göthisk tendens». (Kursiveringarna gjorda av mig.) Dessa »första tillfälliga sammankomster» har nog ägt rum redan hösten 1810. Ätminstone har Olof Nordenfeldt, sedermera stamgöt, under namnet Angantyr, annoterat åtskilliga sådana i sina almanacksanteckningar från denna tid (enl. Lotten Dahlgren: *Nordenfeldtarna på Björneborg*, Sthm 1922, s. 95 ff.). Stadgeförslagen finnas i Götiska förbundets handlingar. Betydande utdrag i Blancs *Geijers götiska diktning*, s. 12 ff.

Under januari månad arbetade alla med iver och allvar på sina stadgeförslag. Ett undantag, som bekräftar regeln, bildar Tegnérns vän och alumnus Gustaf Myhrman, vars försök att skämta bort saken dock näpstes av Adlerbeth. Ett annat är Erik Gustav Geijer.

Den 26 januari upplästes på en av förbundets förhistoriska stämmor fyra förslag, bl. a. ett av Rolf (Adlerbeth) och ett undertecknat Thorgny — ett struket Carl förräder, att förslagsställaren från början tänkt skriva Carl Fredrik (Geijer). Endast ingressen är skiljaktig i de båda skrivelserna, vad som sedan följer är i stort sett lika; momenten i denna senare del fick den 16 febr. 1811 rang, heder och värdighet av paragrafer i Götiska förbundets stadga. Varje tvekan om vem av de båda som dikterat försvinner för den som känner Adlerbeths bestämda och bestämmande natur. Ett annat utslag av denna röjer sig i det faktum, att när någon enstaka gång texten hos Erik Gustav Geijers broder avviker från Adlerbeths, har bröderna undantagslöst på stiftelsestämman antagit den senares ordalydelse. Att inledningen till Adlerbeths yttrande upptogs i stiftelseurkunden, medan Carl Fredriks ingress fick dela vissa andra stadgeförslags öde att helt förbigås, kan dock motiveras av den större bärigheten i Adlerbeths yttrande.

Dock må man ej underskatta de övriga götarna, deras insatser och deras självständighet. I sitt anspråkslösa yttrande framhåller Angantyr (Olof Nordenfeldt), vilken verksam del hans broder Thorgny tagit i förberedelsearbetet. Såsom Blanck påvisat, bär Heijkensköld, Levin och Kumlander ansvaret för viktiga delar av stiftelseurkunden, låt vara att Adlerbeth står för lejonparten.³ Mindre enig är jag med Blanck, när han förklarar, att Geijers »ande uppenbarar sig hos många» av stadgeförslagens författare, och att Geijer jämte Adlerbeth var »den ende av medlemmarne, som höjde sig över medelmåttan».⁴

Det är inte heller Geijer utan Adlerbeth, som under Götiska förbundets första månader är dess »verkliga huvudman».⁵ Adlerbeth är icke blott initiativtagaren utan för all framtid organisatorn av förbundets rikt förgrenade verksamhet, dess ständige sekreterare och skriftvårdare, medlaren mellan stridiga viljor, vännen med vilken alla växlar brev och som de främst skänker förtroende och förtroenden — om det sistnämnda vittnar mängstämmtigt brevsamlingen i förbundets arkiv⁶ — den som övervakar stadgarnas efterlevnad i stort som smått (inte minst i smått).

Geijer var visserligen en av de tolv stamgöterna, men han var den ende av dessa, som underlät att lämna in stadgeförslag till det granskningsutskott, som den 16 februari 1811 förelade förbundet stiftelseurkund och stadgar.⁷ Inte heller i kamraternas skrivel-

³ *A. a.*, s. 12 ff. Den förutvarande oriktiga uppgiften, att Adlerbeth ensam vore upphovsman till stiftelseurkunden, härstammar från Geijers egen *Berättelse om Götiska förbundet* (1845). Att minnet sviker Geijer på denna punkt kan ju förklaras av hans höga ålder och avståndet i tiden från skrivande stund till de första månaderna år 1811, men det kan också sammanhånga med att han tog föga del i arbetet.

⁴ *A. a.*, s. 22 o. 14.

⁵ *Geijers götiska diktning*, s. 35.

⁶ Se min uppsats *Från de »drickande» göternas stämmor, Modersmåslärarnas förenings jubileumsskrift*, 1937, där jag sökt ge några snabbteckningar från Götiska förbundets första tid.

⁷ Inga starkare skäl tala för att ett anonymt förslag, skrivet med tysk stil, skulle härröra från Geijer. (Blanck, *a. a.*, s. 22.)

ser kan man finna den ringaste antydning om att Geijer utvecklat någon aktivitet under förberedelserna. I sina *Minnen* säger också Geijer: »Kort efter» (återkomsten från England och arbetet med skriften om Upplysningen) stiftades det Götiska förbundet af några mina vänner.»⁸ Geijer var tydligen inte med från början. Till stiftelseurkunden har han i motsats till exempelvis Adlerbeth icke lämnat något bidrag, men väl har han några månader senare med sin programdikt *Manhem* givit den stansens värdiga form. Detta synes mig betecknande för Geijers ställning till förbundet och dess skapare och upprätthållare Adlerbeth. Under sin första tid i kamraternas krets har Geijer haft föga intresse för program och stadgar, han har tagit saken som ett skämt, törhända även det som för Adlerbeth från början framstod som en »moralisk-patriotisk tanka».⁹

Det finns mer än ett belägg på att Geijer haft svårt att bibehålla sitt allvar i den brödrakrets, där alla hälsade varandra med handslag och »hej» och där samtliga behöll hattarna på.¹ Ännu på äldre dagar kan stamgöten Geijer inte undertrycka ett småleende, när tanken faller på den strikta observansen av yttre former eller på den rudbeckianskt götiska renligheten, som så starkt nitälskade mot allt kätteri. — En av de mest ortodoxa och samtidigt en av de för löjdet mest ömtåliga av göterna, Styrbjörn, alias Johan Dillner, skriver d. 17 dec. 1814 upprörd till sin förbundsbroder Rolf (Adlerbeth): »Jag låter vår redelige Broder Einar såväl som hans vän och antagonist Ragnar» (kronprins Oscars lärare N. M. af Tannström) »i deras filosofiska högförnämhet bele förbundet, sig sjelfva och mig i mina barnsliga aningar» (om förbundets höga uppgift och stora framtid).² Att Geijer t. o. m. kunde bele sig själv som göt framgår också av ofta citerade brevuttalanden till föräldrarna den 7 mars och till fästmön den 5 april.³ I det senare heter det: »Wårt sällskap läser ej annat än *Kämpa-Dater* och hjeltesagor, vi hålla ej sällskap utan *stämma*, vi dricka ej ur glas utan ur *horn*, och vi göra *vikingsfärder* — till nästa krog. — Wi ha förskräckeliga namn vid hvilka håren skulle resa sig på ditt hufvud. Jag heter till exempel Einar Tambaskjälver — — —.»

Men av skämtet har blivit allvar. Två dagar innan Geijer skrev till föräldrarna: »Man kallar mig *Einar Tambaskjälver* — en stor hjelte på sin tid, som af magistern alltför illa representeras», hade han för sina »redlige Bröder» hållit sitt Tal över Einar Tambaskälver.⁴ Han omtalar i ingressen, huru han från början hållit förbundets plägsed att »taga sig namn av någon av vår forntids märkvärdiga män» för en oskyldig lek, men tillägger betecknande: »Nu förefaller den mig snarare som en förmätenhet.» Därpå följer talet, som visar ett intresse för nordisk anda och isländsk saga, som redan omsatts i grundliga studier och kunskaper. Geijer har tydligen raskt inhämtat förbundsbrödernas försprång, gripits av den allmänna hänförelsen för nordisk anda, behjärtat och efterföljt förbundets tredje paragraf, ursprungligen formulerad av Adlerbeth och så lydande:

⁸ *Saml. skr.*, 7, s. 375.

⁹ *Saml. skr.*, 11, s. 178.

¹ Efter Arv. Aug. Afzelius, *a. a.*, s. 108.

² Brev i Götiska förbundets handlingar, i utdrag publicerat i min uppsats *Från de »drickande» göternas stämmor*, s. 36, 39.

³ *Saml. skr.*, resp. 13, s. 165 och 12, s. 108.

⁴ *Saml. skr.*, 1, s. 130 ff.

»Till forskning i de Gamle Göters sagor och häfder vare hvarje förbundsbroder ovillkorligen förpligtad.»

Den uppfattning om Geijers väg till göticismen, om hans och Adlerbeths inbördes förhållande och deras ställning inom förbundet, som här framställts, avviker visserligen på väsentliga punkter från Blancks i Geijers götiska diktning⁵, men synes mig stämma väl överens med vad Geijer själv har att förtälja om förbundets tillblivelse i sin Berättelse om Götiska förbundet.⁶ Geijer kan, som han säger, inte erinra sig, huru »förslaget att kalla oss ett *Götiskt Förbund*, våra sammankomster *stämmor* och i dessa utmärka oss med *götiska namn* först uppkom». Hans glömska kan endast förklaras med att han inte var med i vänkretsen, när det fornnordiska namnskicket uppstod. Vad han minnes är, att »det från början var ett skämt och troligen ej blivit annat, hade ej en av vännerna påtryckt uppfinnningen en annan stämpel».

Därpå tecknas ett porträtt av Adlerbeth i sin storhet och sin begränsning. Det säges:

Av en högst bestämd karaktär, som yttrade sig i det största som det minsta, gav han denna bestämdhet åt alla sina företag, ibland vilka man även kunde räkna hans tidsfördriv och nöjen. Ty han bedrev allt med en viss grundlighet och stannade i intet på halva vägen. Därmed förente han det varmaste, redligaste hjärta och en trofasthet utan gräns, som gjorde honom dyrbar, och ännu gör honom oförglömmelig för sina vänner. Att i vänskapen uppliva det gamla nordiska fästbrödralaget, därtill var han framför alla kallad och värdig. Han tog saken ganska allvarsamt, och fann överensstämmelse, då han framställde den såsom en *moralisk-patriotisk* tanka. Man kan anse honom såsom Götiska förbundets egentlige upphovsman.

Adlerbeth förblev, tillfogar Geijer några rader senare, i förbundets verksamhet »den egentligen personliga principen».

Geijer har nog rätt i sin för egen del anspråkslösa uppskattning av förbundsbroderns initiativ och verksamhet. Det gives ögonblick, då en Adlerbeths ihärdiga och målmedvetna ensidighet och halvhet betyder mera för det historiska skeendet än en Geijers innehållsrika och ännu icke fullt samlade och bestämt inriktade mångsidighet och helhet.

»Jag har den mycket att tacka», säger Geijer eftersinnande om denna förening i sin Berättelse om Götiska förbundet. På slutsidorna av samma skrift giver Geijer en vacker översikt över den götiska rörelsen i vår dittillsvarande historia och samordnar den med den fosforistiska och Manhemsförbundets. I detta sammanhang uttalar Geijer dessa märkliga ord:

Jag har kallat det götiska strävandet ensidigt. Varje kraft är det. Men försynen har tillräckligt sörjt därför, att aldrig blott en enda finnes; och världens inre och yttre sammanhang är i våra dagar större än någonsin.

Vad Geijer här säger om krafterna i det stora världssammanhanget skulle — mutatis mutandis — kunna tillämpas på honom själv, på kraftspelet inom hans eget personlighetsliv och på hans utveckling. I hans inre liv har än en kraft, än en annan förhärskat, men när tendensen till ensidighet blivit betänklig, har balansen återställts genom att försynen sörjt

⁵ *A. a.*, passim, särskilt s. 10—23 och 162—167.

⁶ *Saml. skrifter*, 11, s. 177 ff.

för att andra uppvägande krafter kommit till. Det gäller också om den götiska kraften. Den har starkt dominerat under ungefär ett halvår av hans liv — första hälften av år 1811 — han har insett dess ensidighet, den har motvägts av andra krafter, den har givit honom ett stoff att bearbeta och bemästra, men framför allt har den givit honom en stöt framåt och ett krafttillskott som en förblivande vinst. Denna alltför allmänt hållna karakteristik måste mera detaljerat preciseras.

Geijer tog nog inte mjöddrickningen så högtidligt som Adlerbeth och hade nog en annan uppfattning om det i hävderna väsentliga än denne, som avslutar en årsberättelse (över 1812) med anteckningen: »Såsom ett ämne icke utan vigt i Göthiska förbundets häfder, bör jag sluteligen anmärka, att vid Förbundets Stämman den 10 sistlidne April, Mjöd för första gången dracks ur Bragebägare och Horn.»⁷ Men det har nog betytt åtskilligt för utvecklingen av Geijers väsen till manlig kraft och bredd och friskhet, ävensom till hans björnaktiga klumpighet, att han druckit mjöd och »märg i benen» med bröderna i Götiska förbundet, innan han drack te med de romaneska gästerna i Malla Silfverstolpes salong.⁸ Dock har atmosfären i Götiska förbundet naturligtvis haft ännu mer att giva Geijer än att den för alltid stålsatt honom mot den ganska påkostande självfullheten i de romantiska cirkelarna i Uppsala.

För människor med utvecklingsmöjligheter är det en oskattbar förmån att under ungdomsåren ha fått tillhöra ett sällskap för inbördes beundran. De fria givande samtalen och diskussionerna, den med erkännande blandade positiva vänkritiken, applåderna etc. driver alla och envar till att överträffa sig själva i sina prestationer, och gruppmoraliteten, till vilken var och en lämnar sitt bidrag allt efter sina gåvor, präglar även de främsta. Under växelverkan mellan originella och kopierande, tongivande och lyssnande, begåvningar och mera torftigt utrustade ackumuleras mycken andlig energi. Ett sällskap för inbördes beundran kan kraftigt befordra växtkraften och fertiliteten hos ett geni. Den svenska litteraturen är visserligen inte alls i samma höga grad som den franska en »littérature de société» (mad^{me} de Staël) — den stora lyriken är ju som oftast ett verk av enslingar (Stagnelius, Heidenstam) — men i sin guldålders gryning framvisar den inte mindre än fyra sällskap för inbördes beundran, alla sysselsatta med att beundra fram var sitt geni. Skulle man räkna upp dem efter graden av denna beundran finge man väl först nämna Manhemsförbundet, endräktigt församlat kring sin stormästare Almqvist, en konventikel, där luften trots all proklamerad friskhet verkar något kvalmig, därefter högrofantiska Auroraförbundet omkring sin koryfé Atterbom, därefter Härbärgen i Lund, där Tegnér angav den i alla avseenden djärva tonen, slutligen Götiska förbundet, där luften nog var mest frisk, trots pipröken.

Geijer hade åren före 1811 levat ensam, ensam antingen på studerkammaren eller såsom under Englandsresan mitt i världsvimlet. Så mycket starkare påverkad bör han ha blivit i den redan förefintliga kretsen av

⁷ Att göterna uppfattade mjöddrickningen ur hornen och ur Bragebägaren nästan som ett sakrament, har framhållits i min uppsats *Från de »drickande» göternas stämmor*, s. 48, 49.

⁸ *Ibidem*, s. 44, 45. Av överstinnan Silfverstolpes fredagskvällar har ingen givit en så intim bild som Carl Santesson i kapitlet Atterbom i vänkretsen, *Atterbomstudier*, 1932.

landsmän, där vänskap, samstämmighet och samverkan voro både realiteter och lösen. Vad Geijer förlänat stämmorna var vad Homeros kallat »mål-tidens smycken»: sången och musiken. Medan hans medbröder utarbetade och diskuterade sina förslag till stadgar, diktade Geijer sin första götiska dikt: *Den siste kämpen*, som lästes för vänkretsen redan den 13 febr. 1811, alltså tre dagar före stiftelsedagen. Därpå följde *Den siste skalden*, uppläst av Geijer på Götiska förbundets stämma 22 mars 1811, *Manhem* (stämmån den 10 april s. å.), *Vikingen* och *Odalbonden* (stämmån den 30 april). Men när Geijer på stämman den 31 maj, under vilken han f. ö. läste upp sin anmälan till Iduna, försökte finna medarbetare till Iduna, förspordes en »besynnerlig oenighet» bland bröderna — »Einar låfvade ensam bestämt sitt biträde — — — dock voro några, som sade sig vilja lefva som Göther, men skrifva kunde de aldrig lära sig på Göthiska Viset», såsom det heter i en rapport från Styrbjörn (Joh. Dillner) till den från-varande Rolf.⁹ Vid detta tillfälle framträder Geijers överlägsenhet över de övriga. »Den som på allvar införde det litterära syftet i sällskapets program och därmed gav det dess plats i den litterära historien, var Geijer» (Landquist).¹

Aldrig hade dock Geijer nått höjdpunkten som skald, om han inte burits upp av förbundsbrödernas bifall. »Den glädje», som spred sig i kretsen af förbundsbröderna, när Geijer uppläste sina sånger: *Den siste kämpen*, *Den siste skalden* och *Vikingen*, kan icke beskrivas», berättar den först invalde göten, A. A. Afzelius.² Huru inspirerande det verkat på Geijer, att han haft en resonansbotten i vänkretsen, framgår tillfyllest därav, att all hans verkligt stora fornnordiska poesi sett dagen under de månader, då atmosfären i förbundet var hans livsluft. Vad Geijer senare i Uppsala frambragte av fornnordisk poesi är såsom *Idunas äpplen* götiskt endast till överskriften eller som *Gjukungarnes fall* och *Olof Tryggvason* dött episka dikter. Geijers tidigare götiska diktning har en kollektiv karaktär, mer eller mindre framträdande, mest utpräglad i *Manhem* och förbundssången *Invigningen*. Den kollektiva karaktären i *Manhem* vidgar sig utöver kamratkretsen till hela folket: hur signifikativt är det inte, att Geijer i *Manhem* genomgående säger »vi», att han inbegriper sig själv i förkastelsesdomen över den förvekligade samtiden, medan Tegnér i sitt strafftal i *Svea* säger du till sitt urartade folk! Att även en Geijer är beroende av miljön, därpå tyder ovedersägligt, att han i Uppsala, där han kom in i en annan krets, blev bortskämd så att säga i en annan riktning och till en annan diktning.

Det var genom Götiska förbundet, som Geijer introducerades i den fornisländska litteraturen. Särskilt har Adlerbeth i detta fall kunnat vara honom till hjälp med sina åtminstone till att börja med betydligt större kunskaper på området. Från den isländska sagan, främst representerad av Snorre, var steget icke långt till historien. Denna mäktiga impuls, som Geijer rönt av sina medbröder, låter inordna sig i ett större sammanhang, vars linjer dragits av andra forskare.

⁹ Utförligare härom i *Från de drickande göternas stämmor*, s. 49.

¹ *Erik Gustav Geijer*, 1924 s. 112.

² *Minnen*, Sthm 1901, s. 110. Betecknande för tidssmaken är, att Afzelius inte nämner *Odalbonden*, som dock Geijer läste upp på samma stämma som *Vikingen*. För den kärva etiska poesien i *Odalbonden*, som undgick samtiden, hade tydligen inte ens göterna något sinne.